

Федух И., Кустовская И. Лексико-семантическая репрезентация концепта добро в прилагательных английского и немецкого языка good и gut.

В статье рассматривается структура концепта добро в английском и немецком языках на лексико-семантическом уровне с точки зрения когнитивного подхода к изучению концепта как лингвистической категории. Сопоставляются особенности лексической репрезентации указанного концепта посредством соответствующих прилагательных good и gut, входящих в ядро исследуемого концепта, с целью определения общего и отличного в модели его структурирования. Представлены результаты лексикографического анализа семантики прилагательных good и gut, на основании которых осуществлено сравнение вербализованных ими когнитивных моделей, входящих в структуру концепта добро в сопоставляемых языках. На основании выводов про отличительные и общие черты в лексико-семантической структуре концепта добро в сопоставляемых языках осуществлены предположения относительно отличий в концептуализации действительности в англоязычной и немецкоязычной картинах мира. Сделаны выводы относительно национально-специфического и общего в концептуализации мира носителями сопоставляемых языков. Концепта, лексикографический анализ, концептуализация мира.

Fedukh I., Kustovska I. Lexico-Semantic Representation of the Concept Good in the Adjectives of the English and German Languages Good and Gut.

The article deals with the structure of the concept good in the English and German languages on the lexico-semantic level from the perspective of cognitive approach to the study of concept as a linguistic category. The peculiarities of lexical representation of the concept mentioned via correlating adjectives good and gut, comprised in the core of the analysed concept, are compared in order to reveal common and distinctive features in the model of the investigated concept structuring. The results of lexicographical analysis of the semantics of adjectives good and gut are presented. On the basis of presented results, the comparative study of verbalised cognitive models comprised in the structure of concept good in the contrasted languages is fulfilled. Judging from conclusions about common and distinctive features in lexico-semantic structure of concept good in the contrasted languages, the assumptions are made about differences in reality conceptualisation in the English-speaking and German-speaking picture of the world.

Key words: concept, cognitive model, concept structure, concept core, lexicographical analysis, world conceptualization.

Катерина Філатова
(Маріуполь)

УДК 81'373.4-115 (045)

**МЕТОДИКА ПОРІВНЯЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ
КОЛОРАТИВНИХ КОМПОЗИТІВ
НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ ТА НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВ**

У статті розроблено методіку порівняльно-типологічного аналізу колоративних композитів в англійській, українській та новогрецькій мовах. В дослідженні описано принцип вибірки композитів в англійській, українській та новогрецькій мовах. В роботі зроблено спробу встановити tertium comparationis за допомогою методик компонентного та концептуального аналізу. У статті розглянуто ономазіологічну структуру англійських, українських та новогрецьких колоративних композитів, яка досліджується через ментально-психонетичний комплекс. В роботі описано схему визначення кількості вербалізаторів колоративних композитів в частинах ментально-психонетичного комплексу моделі фрейма, а також, власне схему порівняння вищезазначених комплексів для встановлення відповідностей та відмінностей для колоративних композитів трьох мов.

Ключові слова: порівняльно-типологічний аналіз, колоративний композит, ономазіологічна структура, ментально-психонетичний комплекс, когнітивна модель фрейма.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку мов, широкої інтеграції та взаємного збагачення культур питання, пов'язані із порівняльним дослідженням мов, що належать до різних мовних груп, є особливо актуальними. "Через різноманіття мов для нас відкривається багатство світу й різноманіття того, що ми пізнаємо в ньому, і людське буття стає для нас

ширше, оскільки мови у виразних і дієвих рисах дають нам різні способи мислення й сприйняття. Мова завжди уособлює в собі своєрідність цілого народу” [1]. Таким чином, дуже актуальним є вивчення спільних та відмінних рис, якими багаті мови, тим більше, які функціонують в різних країнах. В свою чергу, порівняльно-типологічне дослідження мов допомагає зрозуміти та пояснити схожість та відмінність різних культур та народів, а також особливості сприйняття дійсності, що і зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою роботи є розробка методики порівняльно-типологічного аналізу колоративних композитів англійської, української та новогрецької мов.

Поставлена мета досягається через розв’язання таких конкретних **завдань**: 1) встановлення *tertium comparationis* за допомогою методик компонентного та концептуального аналізу; 2) дослідження ономазіологічної структури колоративних композитів англійської, української та новогрецької мов за допомогою когнітивно-ономазіологічного аналізу; 3) порівняння ментально-психонетичних комплексів моделі фрейма (диктуму, модусу та асоціативно-термінальної частини) з метою встановлення ізоморфних та аломорфних характеристик номінації колоративних композитів на матеріалі трьох мов.

З огляду на це, **об’єктом** дослідження ми вбачаємо колоративний композит в англійській, українській та новогрецькій мовах. **Предмет** дослідження – особливості ономазіологічної структури англійських, українських та новогрецьких колоративних композит у порівняльному аспекті. **Матеріалом** для дослідження слугували колоративні композити в англійській, українській та новогрецькій мовах.

Методика порівняльно-типологічного дослідження мов має комплексний характер. Традиційним є поділ методів на загальні та спеціальні: перші являють собою узагальнені теоретичні настанови й принципи, другі розглядаються як окремі прийоми, методики, операції, що спираються на загальні настанови й методологічні принципи. Метод має певні процедури дослідження, які називають прийомами. Прийом може мати статус методу залежно від забезпечення ним конкретного результату дослідження. Якщо процедура є лише етапом іншого методу як системи, спрямованої на досягнення результату, вона кваліфікується як прийом.

Як зазначає М. П. Кочерган, основа порівняння залежить від предмета дослідження. Це може бути мова загалом, певний її рівень, функціонально-семантичне поле тощо [2]. Оскільки ми вивчаємо особливості ономазіологічної структури англійських, українських та новогрецьких колоративних композитів, то доцільним видається спершу встановити *tertium comparationis*; далі здійснити порівняльно-типологічний аналіз цієї структури в досліджуваних нами мовах, за результатами чого визначити відношення збігу та розбіжностей.

Отже, мета будь-якого порівняльного аналізу, за М.П. Кочерганом, - «установлення співвідношення між мовними явищами відповідностей, або кореспонденцій» [2, с. 94]. Якщо елементи різних мов перебувають у певному відношенні до спільної ознаки, то вони вважаються компарабельними, якщо ні, - то порівняльний аналіз здійснити неможливо.

Колоративний композит є компарабельною одиницею в англійській, українській та новогрецькій мовах, оскільки має в своєму складі, як спільну ознаку для трьох мов, колоративний компонент або кольоронайменування, що служить змістовною домінантою, на основі якої досліджується значення складного слова. З цією метою нами був здійснений такий крок.

Крок 1. Дотримуючись точки зору, яку висловили Б. Берлін і П. Кей [5], що в англійській мові є одинадцять “основних” кольоронайменувань: *black, white, red, yellow, green, blue, purple, pink, orange, brown, grey*, ми проаналізували такі ж самі кольоронайменування в українській мові (*чорний, білий, червоний, жовтий, зелений, синій (голубий, блакитний), фіолетовий, рожевий, помаранчевий, коричневий, сірий*) та новогрецькій мові (*μαύρος, ασπρος, κόκκινος, κίτρινος, πρασινος, μπλε (γαλανος, γαλαζιος), ροζ, μενεξεδενιος, πορτοκαλης, καφε, υκρι*), які є першим компонентом композитного утворення в англійській та українській мовах, а можуть бути й другим компонентом в новогрецькій мові. В першу чергу, нами було відібрано композити в англійській, українській та новогрецькій мовах, що мають в своєму складі колоративний компонент. На цьому етапі основною є робота із лексикографічними джерелами англійської, української та новогрецької мов.

У цьому відношенні *tertium comparationis* становить кольоронайменування, що входить до складу колоративних композитів в англійській, українській та новогрецькій мовах, виявлене за

допомогою компонентного аналізу. Як було вже зазначено, колоративний компонент у складі колоративних композитів впливає на значення всього композитного утворення. Але як показав внутрішньомовний аналіз, порівняння колоративних композитів лише на основі семантичного значення недостатньо, необхідно також враховувати форму колоративних композитів. А як відомо, семантичне значення та форма колоративних композитів разом формують ономасіологічну структуру.

Таким чином, виникає потреба в застосуванні функціонально-системного підходу для порівняння. Для здійснення порівняльно-типологічного дослідження виникає необхідність в уточненні *tertium comparationis*. На нашу думку, в його функції повинен виступати ментально-психонетичний комплекс, що досліджує ономасіологічну структуру колоративних композитів, яка містить когнітивну структуру із його ядром – когнітивним прототипом, під яким у сучасній лінгвістиці розуміють «найбільш типовий цілісний представник певної категорії, вибір якого пов'язаний із досвідом людини, виробленим шляхом її пізнавальної діяльності, й особливостями її мислення» [4]. З цією метою, нами був здійснений наступний крок.

Крок 2. На цьому етапі нами проводиться когнітивно-ономасіологічний аналіз. Ми розглядаємо ономасіологічну структуру англійських, українських та новогрецьких колоративних композитів, яка досліджується через ментально-психонетичний комплекс [3]. В центрі цього комплексу знаходиться когнітивна модель фрейма, що складається з диктуму – виражає істинні знання про об'єкти, асоціативно-термінальної частини – співвідносить об'єкти з елементами людського досвіду, набутого протягом життя та модусу – оцінка суб'єктом істинних знань про об'єкт. Колоратема, яка є одиницею ментально-психонетичного комплексу, представлена в кожній складовій цього комплексу та виражає співвіднесення з різними значеннями кольору.

Таким чином, беручи до уваги ономасіологічну структуру кожного англійського, українського та новогрецького композита з колоративним компонентом, його можна було віднести до тієї чи іншої колоративи ментально-психонетичного комплексу моделі фрейма.

Наступним етапом цього кроку нам необхідно визначити кількість вербалізаторів колоративних композитів в частинах ментально-психонетичного комплексу моделі фрейма, а саме диктумі, модусі та асоціативно-термінальній частині в англійській, українській та новогрецькій мовах. З цією метою нами була розроблена універсальна формула для всіх частин ментально-психонетичного комплексу моделі фрейма та для всіх досліджуваних нами мов. Вона має такий вигляд (на прикладі колоративного композиту із кольоронайменуванням *black* в диктумі МПК моделі фрейма в англійській мові), де КК – колоративний композит, КН – кольоронайменування, МПК – ментально-психонетичний комплекс, Д – диктум, Е – англійська мова:

$$\% \text{ КК із КН BLACK в Д МПК в Е} = \frac{(\text{КК із КН BLACK в Д МПК в Е} * 100 \%) / \text{КК із КН BLACK в МПК в Е}}$$

(% кількість колоративних композитів із кольоронайменуванням *black* у диктумі ментально-психонетичного комплексу англійської мови = (кількість колоративних композитів із кольоронайменуванням *black* у диктумі МПК англійської мови * 100 %) / загальна кількість колоративних композитів із кольоронайменуванням *black* в ментально-психонетичному комплексі англійської мови.

Таким же чином можна визначити кількість вербалізаторів колоративних композитів із основними кольоронайменуваннями в досліджуваних нами мовах для модуса та асоціативно-термінальної частини ментально-психонетичного комплексу моделі фрейма.

Формула буде мати такий вигляд для модуса (на прикладі колоративного композиту із кольоронайменуванням *black* в модусі МПК моделі фрейма в англійській мові), де КК – колоративний композит, КН – кольоронайменування, МПК – ментально-психонетичний комплекс, М – модус, Е – англійська мова:

$$\% \text{ КК із КН BLACK в М МПК в Е} = \frac{(\text{КК із КН BLACK в М МПК в Е} * 100 \%) / \text{КК із КН BLACK в МПК в Е}}$$

(% кількість колоративних композитів із кольоронайменуванням *black* у модусі ментально-психонетичного комплексу англійської мови = (кількість колоративних композитів із кольоронайменуванням *black* у модусі МПК англійської мови * 100 %) / загальна кількість

кологративних композитів із кольоронайменуванням *black* в ментально-психонетичному комплексі англійської мови.

Формула буде мати такий вигляд для асоціативно-термінальної частини (на прикладі кологративного композиту із кольоронайменуванням *black* в асоціативно-термінальній частині МПК моделі фрейма в англійській мові), де КК – кологративний композит, КН – кольоронайменування, МПК – ментально-психонетичний комплекс, АТЧ – асоціативно-термінальна частина, Е – англійська мова:

$$\% \text{ КК із КН BLACK в АТЧ МПК в Е} =$$

$$(\text{КК із КН BLACK в АТЧ МПК в Е} * 100 \%) / \text{КК із КН BLACK в МПК в Е}$$

(% кількість кологративних композитів із кольоронайменуванням *black* в асоціативно-термінальній частині ментально-психонетичного комплексу англійської мови = (кількість кологративних композитів із кольоронайменуванням *black* в асоціативно-термінальній частині МПК англійської мови * 100 %) / загальна кількість кологративних композитів із кольоронайменуванням *black* в ментально-психонетичному комплексі англійської мови.

Тоді на наступному етапі ми можемо визначити типи відношень збігу та розбіжностей, виконавши відповідний крок.

Крок 3. На цьому етапі нами був використаний власне порівняльно-типологічний метод для встановлення спільних та відмінних рис, що характерні для композитних утворень англійської, української та новогрецької мов. Ми порівнювали кологративні композити англійської, української та новогрецької мов на основі ментально-психонетичного комплексу моделі фрейма, тому що цей комплекс є тим когнітивним базисом, який лежить в основі аналізу ономазіологічних процесів в досліджуваних мовах. Отже, за однаковими ознаками частин ментально-психонетичного комплексу, а саме: диктумом, асоціативно-термінальною частиною та модусом, ми виявили наявність в ньому спільних та відмінних рис. Для встановлення відповідностей кологративних композитів в англійській, українській та новогрецькій мовах нами було виконано наступну процедуру. На цьому етапі важливо було виявити загальну кількість вербалізаторів кологративних композитів в англійській, українській та новогрецькій мовах, що містяться в диктумі, модусі та асоціативно-термінальній частині. Для цього ми розробили наступні формули, де КК – кологративний композит, МПК – ментально-психонетичний комплекс:

$$\% \text{ КК в диктумі МПК в англійській, українській, новогрецькій} =$$

$$(\% \text{ КК в диктумі МПК в англійській} + \% \text{ КК в диктумі МПК в українській} + \% \text{ КК в диктумі МПК в новогрецькій}) / \text{англійська мова} + \text{українська мова} + \text{новогрецька мова}$$

$$\% \text{ КК в модусі МПК в англійській, українській, новогрецькій} =$$

$$(\% \text{ КК в модусі МПК в англійській} + \% \text{ КК в модусі МПК в українській} + \% \text{ КК в модусі МПК в новогрецькій}) / \text{англійська мова} + \text{українська мова} + \text{новогрецька мова}$$

$$\% \text{ КК в асоціативно-термінальній частині МПК}$$

$$\text{в англійській, українській, новогрецькій} =$$

$$(\% \text{ КК в асоціативно-термінальній частині МПК в англійській} + \% \text{ КК в асоціативно-термінальній частині МПК в українській} + \% \text{ КК в асоціативно-термінальній частині МПК в новогрецькій}) / \text{англійська мова} + \text{українська мова} + \text{новогрецька мова}$$

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, розроблена методика порівняльно-типологічного аналізу передбачає три процедури. Перша – встановлення *tertium comparationis* за допомогою методик компонентного та концептуального аналізу. Друга – дослідження ономазіологічної структури кологративних композитів за допомогою когнітивно-ономазіологічного аналізу. Третя процедура – власне типологічна. Визначаються збіг, розбіжності за допомогою порівняльно-типологічного методу. Таким чином, за допомогою порівняння ментально-психонетичних комплексів моделі фрейма когнітивних чинників номінації кологративних композитів в подальшому дослідженні дасть нам змогу зробити висновки щодо наявності ізоморфних та аломорфних характеристик вищезазначеного об'єкту дослідження. Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо застосування розробленої комплексної методики порівняльно-типологічного аналізу на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумбольд В. Язык и философия культуры / В. Гумбольд. – М. : Прогресс, 1985. – 452 с.

2. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с.
3. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазіологія / Е. А. Селіванова. – К. : Фитосоціоцентр, 2000. – 248 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінол. енцикл. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
5. Berlin B. Basic colour terms: their universality and evolution / B. Berlin, P. Kay. – Berkeley : Reed, 1969. – 178 p.

Филатова Е. Методика сравнительно-типологического анализа колоративных композитов на материале английского, украинского и новогреческого языков.

В статтє розроблена методика сравнительно-типологического анализа колоративных композитов в английском, украинском и новогреческом языках. В исследовании описан принцип выборки композитов в английском, украинском и новогреческом языках. В работе предпринята попытка установить tertium comparationis при помощи методик компонентного и концептуального анализа. В статье рассмотрена ономазіологическая структура английских, украинских и новогреческих колоративных композитов, которая исследуется при помощи ментально-психонетического комплекса. В работе описана схема определения количества вербализаторов колоративных композитов в частях ментально-психонетического комплекса модели фрейма, а также, сама схема сравнения вышеуказанных комплексов для установления соответствий и отличий для колоративных композитов трёх языков.

Ключевые слова: *сравнительно-типологический анализ, колоративный композит, ономазіологическая структура, ментально-психонетический комплекс, когнитивная модель фрейма.*

Filatova K. Comparative-typological Methods of Analysis of Colour-nominating Composites in English, Ukrainian and Greek.

The article provides comparative-typological methods of analysis of colour-nominating composites in English, Ukrainian and Greek. The research describes the principle of composites sample in English, Ukrainian and Greek. An attempt is made to determine tertium comparationis by means of component and conceptual analysis. The article considers onomasiological structure of English, Ukrainian and Greek colour-nominating composites that is studied by means of mental-psychonetic complex. The paper describes the scheme of determination of verbalizers quantity of colour-nominating composites in the parts of mental-psychonetic complex of frame cognitive model. Also the article describes the contrasting scheme of aforementioned complexes to determine isomorphic and allomorphic characteristics of colour-nominating composites in three languages.

Key words: *comparative-typological analysis, colour-nominating composite, onomasiological structure, mental-psychonetic complex, frame cognitive model.*

Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом,
професором кафедри англійської мови та перекладу
Маріупольського державного університету
С.В. Шепітько

Інна Шилінська
(Тернопіль)

УДК 811.111'42

**ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТЕКСТУ**

У статті визначено і проаналізовано основні лексичні перекладацькі трансформації (конкретизація, генералізація значення слова; додавання, вилучення лексичної одиниці; транспозиція), які використовуються під час перекладу науково-технічних текстів галузі комп'ютерних інформаційних технологій. Доведено, що використання перекладацьких лексичних трансформацій у процесі перекладу науково-технічних текстів обумовлено особливостями функціонування лексичних одиниць науково-технічного мовлення, відмінностями граматичних систем мов оригіналу і перекладу та відповідними мовними нормами. Результатом використання перекладацьких лексичних трансформацій є знаходження смислової відповідності між мовними одиницями різних мовних систем і встановлення смислового контакту між представниками науково-технічної галузі різних мовних культур.